

Knjiga završava raspravom o različitim formama izvještavanja o ratu, pri čemu se uspoređuje autentičnost rata iz "aspekta odozdo" i "aspekta odozgo". Izvještaji o ratu postali su u doba elektronskih medija resursom rata tako da inscenacija autentičnosti sama postaje elemenat pribavljanja legitimiteta.

Povratak rata u europsku politiku sili nas da se okrenemo slici rata u povijesti političkog mišljenja kako bi ovdje našli kriterije i mjerila koji su nam na kraju konflikata Istok-Zapad ponovno potrebni. Taj zadatak Münkler je sjajno obavio.

Zvonko Posavec

Recenzija

Herfried Münkler

*Im Namen des Staates.
Begründung der Staatsraison in
der Frühen Neuzeit,*

S.Fischer, Frankfurt/M., 1993.

Predmet razmatranja ove knjige je nastanak pojma državnog razloga (Staatsraison) u ranom srednjem vijeku. Pojam državnog razloga, koji je dugo vremena bio zanemaren, kako kaže Münkler, nije "univerzalni fenomen" nego političko-povijesna konkretizacija problema kako se moć i pravo, svrha i sredstvo, cilj i put mogu zajedno misliti" (18, 167). On pokazuje kako se ideja državnog razloga (Staatsraison) probila u državnom mišljenju i državnom pravu, analizira njegovu funkciju i razmatra uobičajeno suprotstavljanje djelovanja prema državnom razlogu i djelovanja prema pravu.

Autor ukazuje na napetost koja se stvara između moći i prava na primjeru

Platona i Tukidida kao i na primjerima Erazma i Machiavellija, Savonarole i Luthera.

Analiza odnosa Platona i Aristotela služi autoru samo kao uvod u razmatranje pojma državnog razloga. Dok je Platon političko podvrgnuo ontološkom poretku, dotle je ljudska priroda za Tukidida središte svih političkih promišljanja (19). Suprotnost ovih mislilaca najbolje se vidi u njihovoj prosudbi Perikla (44). Prema mišljenju Platona, Periklo je razmazio Atenjane i učinio ih lijenim, kukavičkim, brbljavim, željnim novca i tako ih nije mogao odgojiti za krijepest i građanski život. Prema Tukididu, Periklo je posjedovao sva svojstva velikog političara, tj. uvid u postojeću situaciju, sposobnost predviđanja budućnosti i skromnost u trenutku uspjeha.

S obzirom na glavnu temu a i analizu odnosa Platona i Tukidida pokazuje Münkler da "odgoj prema dobru" i "borba za moć" ne odgovaraju suprotnosti humaniteta i nehumaniteta. Naime, razlog moći može voditi do ograničenja upotrebe sile, a odgoj prema dobru, može biti skriveni moralizirajući pathos pravednosti koji vodi do povećanja upotrebe sile (469).

Suprotstavljajući Machiavellija i Erazma pokazuje autor dvije djelotvorne tendencije političke prakse novoga vijeka. Kod Erazma država ljudima mora pružiti zaštitu da bi oni u sigurnosti mogli djelovati i ostvarivati svoje interese, da bi se mogla razvijati kultura, znanost i religija i da nitko ne bi bio prisiljen na političku i konfesionalnu partijnost (47, 54, 58). Za Machiavellija sloboda je, naprotiv, participacija i time politizirana. U politici on vidi strateški proračunatu uporabu različitih sredstava da bi se jednom konfliktom svijetu i korumpiranim ljudima mogla nametnuti politička stabilnost (63).

S obzirom na odnos politike i religije iznosi Münkler četiri koncepcije: prvo - Savonarola je pokušao staviti politiku u službu religije. Taj pokušaj nije uspio ali je postavio temelj za osamostaljevanje politike (98); drugo - Machiavelli stavlja religiju u službu politike moći; religija je prokušano sredstvo za trajno osiguranje

političke stabilnosti (110); treće - Luther zastupa koncepciju podjele politike i religije; on je odustao od srednjovjekovnog zahtjeva ozbiljenja protestantizma a time je omogućio nesagledivo osamostaljenje državne sile (105). Institucionalno slabljenje crkve kod Luthera odgovara jačanju institucije države (107); četvrta je koncepcija pokušala dovesti u sklad religiju i politiku. Ona se ne centrirala ni na državu ali se također ne približava Machiavelliju.

Prikaz idejno-povijesnog razvitka nadopunjava Münkler opisom karakterističnih društvenih promjena. On ukazuje na ekonomsku ekspanziju u 16. stoljeću, na dezintegraciju institucija feudalizma kao i na pokušaje stabilizacije starog društvenog poretka. Ta zadaća na kontinentu dovodi do spoznaje o novoj ulozi države. Münkler razmatra razbijanje srednjovjekovne sinteze faktuma i norme (*ius naturale*) što se pojavilo u praktičnoj situaciji kao podjela političkog realizma i političkog utopizma; analizira nastanak individualizma koji ima duboke korijene u kršćanstvu, ali svoje djelovanje ima i u unutarsvjetskim odnosima, npr. u privredi, te ujedno opisuje depolitizaciju građana koji postaju podanici. Depolitizacija se promatra kao posljedica ekonomskog razvitka (149).

Tek na ovom mjestu počinje Münkler s pravom temom svoje knjige. On tumači državni razlog kao jedan novi pojam političkog (165), te time nastoji potkrijepiti svoju početnu tezu da je državni razlog epohalno specifičan način pojma političkog. On pokazuje kako državni razlog potiskuje ne samo participaciju građana nego, također, samovolju monarha koji će u određenoj mjeri biti podržavljen i podvrgnut državnoj svrsi, što kasnije dolazi do izražaja u poznatom izričaju da je kralj samo prvi sluga države. Državni razlog dovodi, također, do racionalizacije odnosa među državama, što on pokazuje u opisu nastanka diplomacije (212).

Ideja državnog razloga bila je osobito djelotvorna u financijskoj upravi (243), posebno u vojništvu (235). Odustajanje od unutrašnje motivacije vojnika tumači Münkler kao tipičan izraz mišljenja državnog

razloga koji nalazi svoj kraj tek u doba francuske revolucije.

Uopćena tvrdnja da je doba nacionalizma u Evropi počelo kad je državni razlog došao kraju (244) nije lišena nespornosti jer struktura mišljenja državnog razloga nalazi svoju uspješnu primjenu i u nacionalnoj državi. To potvrđuje Münkler ukazivanjem na Harringtona i Spinozu, kod kojih ideja državnog razloga dovodi do pravne države (264, 269) koja u nacionalnoj državi u drugoj polovici 19. stoljeća dobiva priznanje i svoje ozbiljenje (299).

Zasluga Münklera sastoji se u tome što je on u ovoj knjizi temeljito analizirao genezu i oblik kompleksnog pojma državnog razloga. Ovom analizom čitaocu se otvaraju nove perspektive, a osobito mu postaje jasno kako današnje ustavno pravo i političko djelovanje ima svoj korijen u mišljenju državnog razloga.

Zvonko Posavec

Recenzija

Adam Przeworski

Democracy and the Market

Cambridge University Press, Cambridge, 1991.

Knjiga Adama Przeworskog, u svakom je slučaju jedan od najznačajnijih teorijskih predložaka za istraživanja "političkih i ekonomskih reformi u Istočnoj Europi i Latinskoj Americi". Objavljena je u okviru biblioteke "Studies in Rationality and Social Change" koju uređuju Jon Elster i Michael S. McPherson. Biblioteka je u potpunosti posvećena teoriji racionalnog izbora.